

Lübnan ve Filistin Çatışmaları ve İran – Ortadoğu’da Türkiye’nin “Yeni” bir Dış ve Güvenlik Politikası mevcut mu?

Semih Idiz

Türkiye’nin “aksiyon-reaksiyon” üzerine kurulu Ortadoğu politikası

Çok teşekkür ederim. Ben de kısa tutmaya çalışacağım. “Ortadoğu’da Türkiye’nin yeni bir dış güvenlik politikası mevcut mu?” Soru bu. Bir şeyin yenisi olması için tabii eskisinin de olması lazım. Onun için bu açıdan baktığımızda Türkiye’nin Ortadoğu’ya dönük eski dış güvenlik politikasının ne olduğunu sorgulamamız lazım diye düşünüyorum.

Ben şahsen geriye doğru baktığımda çok fazla bir şey göremiyorum bu açıdan. Türkiye yakın tarihe kadar Ortadoğu’yu ihmal etmiştir.

Blaschke’nin de dediği gibi, Arap dünyasında Türkiye’ye dönük olumsuz algılamalar tabii ki var. Bölgeye sık sık giden birisi olarak bunun farkındayım.

Ama aynı zamanda maalesef Türkiye’nin de Arap dünyasına dönük olumsuz algılamaları var. Tarihimizin “folklorik” boyutunda I. Dünya Savaşı sırasında Arapların Türkleri arkadan vurdukları inancı var. “Ne Arap’ın yüzü ne Şam’ın şekeri” gibi sözlerimiz dahi var.

Bu algılama da yakın zamana kadar sürmüştür.

O kadar ki, Arap dünyasını çok yakından ilgilendiren konularda Arap dünyasını rencide edecek şekilde davranmışızdır. Burada ilk etapta akla gelen tabii İsrail’in ta 1949’da tanınmasıdır. İkincisi, 1960’larda Birleşmiş Milletler Fransa’yı Cezayir nedeniyle kınarken bizim Fransa’yla birlikte davranmamız gibi hadiseler var.

Dönemin Başbakanı Turgut Özal, bunun için Cezayirlilerden özür dilemek zorunda kaldı ki Türkler tarihlerinden dolayı pek özür dileyen bir millet değildir. Bu nedenle Türkiye’nin Ortadoğu’ya dönük güvenlik eksenli bir politikası olduğu en azından 1980’lere kadar söylene-
mez.

Zaten o sıralarda iki kutuplu dünyadaydık. Ortadoğu da, aşağı yukarı, doğu-batı ekseninde bölünmüştü. Herkes kendi bloğunda bu dehiset dengesi denilen denge içinde duruyordu.

Buna karşın 1980’lerde Suriye ile bir PKK sorunu çıktı ortaya. Güneydoğu sınırlarımızdaki Suriye, Türkiye açısından ciddi bir güvenlik sorunu olmaya başladı ve projektörler o sırada Ortadoğu’ya daha önce olmamış bir şekilde döndü. Tehdit algılaması bunun üzerine kuruldu.

Suriye'nin PKK'yı desteklemesinin ardında Fırat'ın suları konusunda bir gündemin olduğuna inanılmaya başlandı. Bunda belli bir gerçek payı da vardı. Sonuç olarak PKK'nın liderlik kadrosu Şam'da yaşıyordu. Militanları ise Suriye kontrolündeki Beka vadisinde barınıyorlardı ki ben de bir gazeteci olarak buna tanık olanlardıyım.

Bu da zamanla yeni oluşumlara neden oldu. Hatırlayacaksınız, 1996'da o güne kadar bilinen fakat açıklanmayan bir gerçek birden bire resmen ilan edildi. Bu da Türkiye'yle İsrail arasındaki stratejik askeri ilişkiydi. Bu niçin birden bire duyuruldu? Çünkü 1996'da Yunan Savunma Bakanı Arsenis Şam'a yüksek profilli bir ziyaret yaparak bir savunma antlaşması konusunda mutabakata vardı.

Böylece Türkiye iki taraftan kısıpaca alınıyormuş gibi bir hava yaratıldı. Suriye ile Yunanistan'ın yaratmaya çalıştıkları atmosferin lojistik olarak çok sorgulanabilir boyutları vardı elbette ki. Ama bu gene de Türkiye'ye, "Öyle mi? O zaman bizim de böyle bir antlaşmamız var" demesi için fırsat yarattı.

Kısacası, o güne kadar olduğu varsayılan ama yine de "belki olmayabilir" denilen bir şey en yetkili askeri ağızlardan doğrulandı. Türkiye bunu açıkladı ve İsrail ile olan stratejik ilişkimiz haberi Ortadoğu'ya bomba gibi düştü. İsrail de zaten bunu istiyordu.

Daha sonra yüksek rütbeli bir paşamız, Atilla Ateş, bu yeni çıkan algı-lama ve bilgi doğrultusunda Suriye sınırına gitti ve "PKK konusunda siz şunu bunu yapmazsanız, biz de şunu bunu yaparız" diyerek ciddi bir uyarıda bulundu ve denklem değişti.

Suriye birden bire "hizaya" girdi ve PKK sorunu bir gecede hal oldu.

Türkiye’nin Ortadoğu’ya dönük güvenlik eksenli girişimleri bence bununla başlamıştır. Bundan önce bir uzak durma hali vardı bölgeden.

Kısacası, denklem bir hayli değişti fakat o denklemin değişmesiyle Türkiye’deki denklem de değişmeye başladı. Türkiye’de İsrail yanlısı, Arapların biraz aleyhinde duran laik ve elit bir statüko önce Refah Partisi’nin, ardından da AKP’nin iktidara gelmesiyle siyaseten gerilemeye başladı.

Böylece Ortadoğu açısından da yeni yaklaşımlar gündeme gelmeye başladı. Ortadoğu’daki bazı ülkeler, Blaschke’nin de izah ettiği gibi, daha önce Türkiye’ye hasım olarak bakarlarlarken, AKP’nin “İsrail Filistin’de soykırım yapıyor” türü çıkışlarından dolayı – ki bunlar aslında Ecevit döneminde başladı ama AKP döneminde doruğa çıktı - Türkiye’ye bakışlarını değiştirmeye başladılar.

Arap-İsrail çatışması çerçevesinde “Türkiye’yi nihayet Araplardan yana çekebiliriz” şeklinde bir algılama çıktı ortaya. Bugün Ankara’dan daha fazla Arap yanlısı bir yaklaşım olduğu kesin. Halit Meşal’ in Ankara’ya beklenmedik bir şekilde gelmesi, Başbakanın HAMAS’ın önderlerinin öldürülmesi üzerine yaptığı sert açıklamalar ve bunun gibi gelişmeler de bunu gösteriyor.

Bundan dolayı Türkiye’nin Amerika’da güvendiği Yahudi lobisinin desteği de azalmaya başladı. Tamamen kopmamasına rağmen bu durum bugün de devam ediyor. Yine de somut olarak “bu tarafa geçildi” veya “o tarafa geçildi” diyemiyorum. Bu da Türkiye’nin içindeki ayrışmayı yansıtıyor.

Örneğin Türk Silahlı Kuvvetleri’nin İsrail ile ilişkilerin sürmesi konu-

sunda kararlı olduğu ortada. Buna mukabil Filistinlilerden, Araplardan, Müslüman kardeşlerden yana olan da bir hükümet de iktidarda.

Öte yandan, Irak krizi de tamamen yeni bir denklemi ortaya çıkardı. Irak kriziyle birlikte Türkiye'nin bölgeye dönük ilgisi zorunlu olarak arttı. Çünkü sınırimızda olan bir hadiseydi bu. Ama bunun da ötesinde, Türkiye'nin "atavistik" korkusu olan Kürt meselesi de birden bire yeni bir boyut kazandı.

Irak'ın bölünmesi ihtimali Türkiye açısından çok ciddi bir tehdit algılamasını ortaya çıkardı. Nedenini de biliyoruz. O da Kuzey Irak'taki oluşum. Bunun yanı sıra işin bir de stratejik boyutu var. Burada da Kerkük'ün statüsü meselesinden söz ediyorum. Çıkarılması ve dünya pazarlarına taşınması gibi sorunlara rağmen Kerkük'teki petrolün stratejik bir kaynak olarak Kürtlere geçmesi Türkiye'nin tehdit algılamasında önemli bir yer tutuyor.

Türkiye Irak'a gösterdiği bu ilgiyle bağlantılı olarak bölgeye de daha fazla ilgi göstermek zorunda da kaldı ve bölge ülkeleriyle diyalogu geliştirdi. Örneğin Suriye ile ilişkiler 1990'ların sonuna kadar kötü olmasına rağmen, iki ülke şu anda neredeyse "stratejik ortak" konumuna geldi.

Neden? Çünkü ortak endişeler var, Kürt konusu var, Amerika'ya atfedilen bölgesel emeller var. Amerika Suriye'yi "şer ekseninin bir halkası" ilan ettiği sıralarda bizden hem Cumhurbaşkanı, hem Başbakan düzeyinde Suriye yönetimine büyük moral veren ziyaretler oldu. Türkiye, Amerika'ya - yani kendi klasik "stratejik ortağına" rağmen - bunu sürdürme niyetinde görünüyor.

Aynı şekilde İran’a bakacak olursak Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler de her zaman inişli çıkışlı, zaman zaman tansiyonlu, zaman zaman yumuşak olan ilişkiler olmuştur. Kısacası, Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler rahat olmamıştır. O kadar ki, İran’ın bugünkü Dışişleri Bakanı Manučehr Mottaki Ankara’da Büyükelçiyken, “Türkiye'nin iç işlerine müdahale ediyor” gerekçesiyle, dolaylı olarak, “persona non grata” ilan edilip ülkeyi terk etmek zorunda bırakılmıştı. Kendisi de hakikaten Konya’lara gidip Refah Partisi mitinglerine falan katılıyordu.

Ama gelin görün ki bugün İran’la da adeta “stratejik ilişki” içindeyiz ve Amerika İran’ı nükleer emellerinden dolayı telin etmemizi istiyorsa da, biz her seferinde “Kapı komşumuzdur. Kendileriyle çok eskiye dayanan ilişkilerimiz var. Biz kendi çıkarlarımızı kollamak durumunda yız ” şeklinde karşılık veriyoruz.

Tabii bu Türkiye’nin İran’ın nükleer iddialarından dolayı çok memnun olduğu anlamına gelmez. Askeri kanat da zaten nükleer bir İran’ın Türkiye’nin de işine gelmeyeceğini açıkladı. Bu arada, İran’a daha genel bir açıdan bakılınca Türkiye’de de bir noktadan sonra Şii endişesi depreşiyor. Çünkü Irak dağılacak olursa Ortadoğu’da çok büyük bir Şii olgusu ortaya çıkacaktır.

Iraklı Şiiler belki de İran’dan biraz farklı olduklarını göstermek için ayrı bir antite olarak kalmak isteyeceklerdir. Ama patronlarının gene de İran olacağı ortada. Bu gelişmeler Türkiye’yi çok çok memnun eden hadiseler değil.

Bunun bir göstergesi de Türkiye ile Suudi Arabistan arasında daha önce olmayan fakat son dönemlerde artan dirsek temasıdır.

Türkiye “biz bu konuda tarafsızız” dese de, bölgede bir ayırım noktasına varılacaksa Ankara’nın ağırlığını Sünni olgulardan yana koyacağına dair bazı sinyaller var.

Sonuç olarak Türkiye’nin Ortadoğu’ya dönük politikalarının uzun vadeli planlamadan çok aksiyon-reaksiyon şeklinde ortaya çıktığını görüyoruz. Bu nedenle beklenmedik yeni oluşumlara hazır olmalıyız.

Teşekkürler.